

III. Понятие, основни черти и форми на проява на виртуалното пространство

1. Терминологични бележки.

Както беше отбелязано, като съвкупност от обществени отношения Интернет се свързва често с понятието “информационно пространство”. Характеризирайки Интернет като информационно пространство, отделни изследователи говорят за него като за особена сфера на обитаване на обществото или съвкупност от обществени отношения, осъществявани във виртуална среда.

В литературата се използват различни термини в контекста на обозначаване на това пространство. Среща се термина “единно информационно виртуално пространство,” “киберпространство”, в което протичат глобални процеси на социална комуникация. Във връзка с това многообразие е необходимо да се разгледат категориите “виртуалност”, “виртуална среда”, “киберпространство” и да бъдат съпоставени с процесите и отношенията, които протичат в глобалната телекомуникационна мрежа Интернет.

Понятието “виртуалност” получава широка употреба през последните години във връзка с разпространението на компютърните технологии. Този термин нерядко се употребява в средствата за масова информация, научни статии и т. н. Появяват се и взаимосвързани с тях словосъчетания като “виртуално общество”, “виртуален офис” и т.н.

Сложността на явлениято предизвиква различни гледни точки към проблема “виртуалност” или “виртуална реалност”, които могат да бъдат отделени в три групи.

Към първата група могат да се отнесат разбирането за термина виртуалност като синоним на потенциална възможност, в отрицателен смисъл на илюзорност, близко до буквалното значение на латинската дума “virtualis”, т.е. възможен. В речниците се срещат две значения на понятието “виртуален”: 1) възможен, който може или трябва да се прояви при определени условия; 2) условен, привиден;

Като термин “виртуалност” отдавна се използва и във физиката за обозначаване на мнимост, вероятност на съществуване на частици, експериментално доказателство, наличието на което в реалния свят е невъзможно.

Към втората група се отнася виртуалността от гледна точка на възприемането му като термин, синоним на термините “ електронен “ и “компютърен”. В този смисъл се говори за виртуална библиотека, музей и други аналози, предоставящи информация в електронен вид по каналите за връзка (мрежата Интернет , локални връзки и т.н.).

Към третата група се отнася подхода към виртуалността , като към съвкупност от програмно – технически средства имитиращи пространството и поведението на субектите в него , създаващи у човека илюзия за местонахождение в моделирано от компютъра пространство. Или с други думи в тази хипотеза под виртуалност се разбира тримерно, компютърно генерирано имитационно обкръжение, предявявано на ползвателите в реално време на тяхното поведение.

Някои изследователи смятат, че такава трактовка на понятието “виртуалност” получава подкрепа в масовата и преди всичко в младежката култура.

Съобразно посочените подходи към понятието “виртуално” се появяват и различни определения за него. Този популярен термин се появява, за да описва новият цифров свят, създаден на екрана и за екрана. Той се разглежда и като “другата реалност”.¹

Очевидно е, че понятието “виртуално пространство” обозначава сложно явление, създадено от световната компютърна мрежа за предаване на електронни съобщения, доставяни и отправяни чрез инфраструктурата на телекомуникациите.²

Според друг автор, виртуалното пространство е създадено от компютърната система обозначение на целия диапазон от информационни ресурси, достъпни чрез компютърната мрежа.³

¹ Розин В.М. Новые информационные технологии и судьбы рациональности в современной культуре. Вопросы философии. 2003. №12. С.30М.2002.С.32

² Higgins, J. Net Profit – How to Use the Internet to Improve Your Business. P.21.

³ Post, D. G. Anarchy, State, and the Internet: An Essay on Law-Making in Cyberspace. P.14

Многобройните и взаимозаменяеми термини показват сложността и многостранността на самото понятие, както и на явлението, чието съдържание носят. Въпреки многобройността си обаче самите термини очертават по идентичен начин основните характеристики на явлението Интернет като съвкупност от технически средства, осигуряващи възможността за нов, качествено различен начин на социално битуване на обществото, опосредствано от високотехнологична среда.

Изследвайки възприетите значения на понятието “виртуалност” може да бъде направен извода, че употребяването на термините “виртуално пространство”, “виртуална среда” е не особено адекватно. Като основание за такъв извод може да послужи факта, че в Интернет протича обмен основно на документи, съдържащи текстова и графична информация, като технологията на виртуалната реалност “подразбира” действия на субектите в моделирано пространство. Съответно от техническа гледна точка в Интернет на сегашния етап е невъзможно масово разпространение на виртуална реалност и създаване на единно виртуално пространство. Заедно с това по – нататъшното развитие на технологиите може да доведе в бъдеще до възникването на глобални виртуални пространства, които ще представляват среда за обитаване на определени социални групи.

Но дадената гледна точка би била правилна само в контекста на третия подход към понятието виртуалност, въпреки че съществуват и други подходи, посочени по-горе. Изводът за това, че даденият подход получава разпространение в масовата култура и особено в младежката носи субективен характер и освен това не означава приоритет на даденото разбиране за виртуалността по отношение на другите два подхода.

Затова е възможно използването на термина “виртуалност” в съвременната юридическа литература при разглеждането на въпросите свързани с регулирането на функционирането на Интернет.

Другия термин, с който често се отъждествява Интернет е “киберпространство”. В страни с високо равнище на развитие на компютърните технологии, при разглеждане на теоретичните въпроси, отнасящи се до функционирането на Интернет се използват различни думи и словосъчетания с приставката “кибер-“ (cyberlaw, cybernorm, law

of cyberspace).⁴ Официално определение за киберпространство е дадено от Върховния съд на САЩ. То е определено като “Уникален носител, известен на неговите ползватели като киберпространство, който не се намира на определена територия, но е достъпен от всеки във всяка точка по света, чрез Интернет”⁵

В посоченият източник авторът създава цялостна концептуална теория, която той нарича “Теория на интернационалните пространства” . Такива пространства сега са Антарктика, Космосът и открито море. Авторът предлага киберпространството да бъде разглеждано като четвъртото интернационално пространство, върху което не се разпространява държавния суверенитет .

Такава постановка на въпроса не може да бъде основа за построяване на единна теоретична концепция за киберпространството и най- малкото за определяне правилата на юрисдикцията, които следва да се прилагат към съответните обществени отношения.

Използването на понятието “киберпространство” е не съвсем удачно с отчитане на неговата широка трактовка. Ако вземем предвид разбирането за кибернетиката (от гр. – изкуство за управлението) като наука за управлението, връзките и преработка на информацията, Интернет следва да се разглежда като абстрактна киберсистема, независима от материалната природа. В такъв смисъл указаният термин не отразява нито формата на предаваната информация, нито предаващите я субекти.

Понятието “киберпространство” не се разглеждат в българската юридическа литература и затова е трудно да бъде дадено еднозначно

⁴ Терминът “киберпространство” е въведен от Уилям Гибсън, който в своя роман “Neuromancer” (1984г.) обозначава с тази дума “ светът на компютрите и обществото, което се образува около тях”. Действието на романа се развива в бъдещето, когато хората намират способ за включване на компютрите непосредствено към своята нервна система и да пътуват във виртуалния свят, на практика откъснат от действителния, физически свят. В свое интервю през 1994г. по повод излизането на романа “Виртуален свят” , Гибсън определя “киберпространството” като метафора, която визуализира всичко, което в нашия живот е свързано с цифровите технологии и на първо място с Интернет. С други думи, виртуалния свят съществува извън географското пространство, а термина “киберпространство” позволява да се говори за него така, като за някаква територия.

⁵ Darrel Menthe, Jurisdiction In Cyberspace :A Theory of International Spaces 4 .Mich.Tel.Tech.L.Rev.3 (April 23,1998) <http://www.law.umich.edu/mttlr/volfour/menthe.html>.

определение на това ново явление, подробно да бъдат изучени неговите признаци и съдържание.

В практиката се възприема, че виртуално пространство не може да съществува без Интернет и често тези понятия се използват еднозначно, но виртуално или киберпространство може да бъде създадено от друга глобална мрежа, носеща различно име.

Поради своята популярност и затова, че етимологично той отразява близко признаците на изследваното явление, ще използваме термина “виртуално пространство”, което се формализира чрез съвкупността от обществени отношения, осъществявани в среда, създадена от множество свързани телекомуникационни мрежи.

2. Функционални особености на виртуалното пространство

Кои са особеностите на функционирането на световното информационно пространство. Както вече беше отбелязано то се състои от от многочислени отделни мрежи, в частност регионални компютърни мрежи, връзки и разпръснати по цял свят уеб- сървъри(съвкупност от технически средства, позволяващи да се помества информация) и посредници (оператори, лица , оказващи услуги).⁶

Затова често Интернет се нарича инфраструктура за информация (най- вече в информационното право), в която определено число посредници осигурява услуги по изпращане , доставка, маршрутизация и получаване на информация за собствени цели. Това са преди всичко лица, предоставящи услуги в Интернет и оператори на достъп към Мрежата. Мрежовите протоколи, установени от операторите и протоколите, приложими между самите мрежи играят ключова роля в регулирането на информационното пространство.

Предвид структурата и начина на функциониране на Мрежата, които бяха разгледани по – горе могат да бъдат обобщени особеностите на

⁶ Post, D. G. Anarchy, State, and the Internet: An Eassay on Law-Making in Cyberspace. P.21

Интернет и в частност на виртуалното пространство, както и разликата между него като явление и реалните комуникации.

1. Най- характерната особеност на това ново пространство е обстоятелството, че то **няма географски и геополитически граници.**

Традиционите териториални граници ограничават определени зони, където се прилага система от разнообразни юридически, етични и други норми, които въздействат върху обществените отношения. Развитието на Интернет прави общодостъпни комуникациите, поставяйки под въпрос строгото прилагане на законите в рамките на физическите и географски граници. Това позволява да се направи извода , че транснационалния характер на информационното пространство трудно може бъде приспособен към националните географски граници, влияещи например на компетентността на съда.

Световната мрежа разрушава връзките между географските места (физическо местонахождение) и в резултат на това оказва влияние върху:

- способността на националните органи на власт да въздействат на поведението на субектите в мрежата;
- резултатите от въздействието онлайн – поведението на субектите;
- законността на предприетите от националните органи мерки за защита на законните права и интереси на субектите;
- възможността да се определи режима от нормативни правила, който трябва да бъде приложим в един или друг случай.

Новите правила, които нямат отношение към доктрината, свързана с понятието териториална компетентност се появяват в различните държави, за да регулират цялата гама от нови явления, за които няма очевиден еквивалент в друг освен виртуалния свят, без обаче да доведат до нейното изключване. Тези правила трябва да изпълняват ролята на право, определяйки правосубектността, решавайки въпросите за собствеността, а така също и конфликти, активно привличайки вниманието към широко обсъждане на тези фундаментални ценности, които е необходимо да бъдат защитавани.⁷

⁷ Johnson, D.R. Post, D.G. Law and Borders – The Rise of Law in Ciberspace. http://www.cli.org/X0025_LBFIN.html.

С оглед на това е важно да се отбележи ролята на Международното частно право за определяне на границите на териториална компетентност на нормативните актове, както и решаването на споровете относно това кой е приложимия закон.

2. Следващата особеност на виртуалното пространство това е **анонимността**.

Ползвателите на Интернет могат да не посочват своето физическо или юридическо име, а да се ползват от псевдоними (nickname) или или въобще да действат анонимно.

Дадената характеристика подменя традиционното разбиране за прилагане и развитие на правото и е един от най – съществените фактори, определящи регулирането в Мрежата. Интернет позволява на субектите да остават анонимни, както и да бъдат абсолютно мобилни. Субектите на интернет отношенията могат да осъществяват своята информационно-правна дейност от всяка точка на света, изпращайки или получавайки правна или друга информация. При това източникът за произхода на съобщението може да бъде скрит.

Потребителят на Мрежата може да има псевдоним или пък електронна идентификация на личността, различна от неговата реална идентификация.

Това дава възможност за заобикаляне на закона (регистриране на сайт в офшорни зони за избягване на данъци), за да избягва законова отговорност. Това особено се проявява в нарушенията на авторското право, воденето на информационни войни и позволява да се избира юрисдикционната компетентност с оглед по- благоприятни норми, т. е. да се подчиняват на по- изгодни правила и режим на контрол.

Изложената характеристика може да се сведе до това, че виртуалното пространство е в известна степен абстрактно явление, доколкото субектите на отношенията в мрежата имат възможност да избегнат контрола.

По такъв начин ползвателите на мрежата могат да заобиколят режима на определен закон, за да може например правонарушението, което извършват да не се прояви, избягвайки предвидените изисквания от страна на която и да е държава, установила юридическа отговорност за

подобни противоправни деяния. Субектите на тези нарушения се стараят обикновено да се “разполагат” извън нормативната компетентност на такива държави.

3. Виртуалното пространство допуска **йерархия и структурни зони в мрежата.**

Интернет представлява пространствена структура, включваща йерархия от различни участници: фирми, организации, регистратори на домейни, множество посредници (оператори на системи, удостоверителни органи и др.). Всички те осигуряват възможността за достъп към мрежовите протоколи и уеб сървърите на крайните ползватели. Мрежата е разделена и на ”зони”, посредством които нейната архитектура позволява или забранява на субектите достъпа до някои стоки или услуги или способства/ не способства за тяхното разпространение.⁸

Отбелязаните структурни черти на информационното пространство са съществени за разработването и развитието на бъдещото интернет законодателство. В действителност функционалната структура и архитектура на Интернет обяснява проявата на “полицентрично” или децентрализирано право.

Във връзка с това Д. Пост смята, че е необходимо да бъде взет под внимание този съществен принцип на построяване на дадената система, ако искаме да разберем по какъв начин се установяват юридическите правила в нея. Очевидно е, че следва да се прави разлика между Интернет като цяло и различните мрежи, от които се състои, тъй като взаимодействието между съставлящите го мрежи е важно и съществено влияе на ефективността на нормативните концепции.⁹

4. Информационното пространство предполага нарастващо взаимодействие, **интерактивност и динамизъм на явленията в мрежата.**

⁸ Lessig, L. Reading the Constitution in Ciberspace. <http://einstein.ssz.com/austincpunks/text/crypto.lessig.const.html>;

⁹ Johnson.D.R., Post D.G. And How Shall the Net Be Governed?; A Meditation on the Relative Virtues of Decentralized. Emergent Law.1996. <http://www.cli.org/emdraft.html>.P.4

Интерактивният диалогов характер на мрежата и динамиката на комуникацията във виртуалното пространство съществено влияят на начина на възникване, изменение и прекратяване на цялата съвкупност от отношения в мрежата.

Използването на интерактивните диалогови електронни документи например, се основава на други принципи, различни от тези при книжните. Тези документи са лишени от определени качества в пространствено- времеви смисъл, които характеризират хартиения документ. Високата скорост на електронния обмен, постоянното обновяване на информацията и интересът към интерактивността водят до широко използване на новите способности за комуникация, но и предизвикват нови въпроси. Мигновеността на информационния обмен, решаването на правните конфликти и възстановяването на нарушени права ще бъдат може би по- важни, отколкото определяне на намеренията, които са послужили като основание за възникване на права и задължения.

Освен посочените особености, виртуалното пространство се характеризира и с такава черта като наличие на свободни електронни връзки като нов способ на осъществяване на комуникацията.

Смята се, че един от характерните елементи на средата е електронния договор, който представлява хипертекстови цифров документ, установяващ съгласието между два или повече субекти на интернет отношението по съществените условия на сделката.

Предвид посочените особености можем да обобщим, че при определяне същността на виртуалното пространство е необходимо да се отчете проблемът “разграничаване на същностите”, който се състои в това, че информационното пространство е едновременно сложен технически обект (набор от технически и програмни средства) и многочислени информационни потоци.

Виртуалното пространство на Интернет има техническа и социално – информационна страна. От тази позиция може да се говори, за включване в понятието “виртуално пространство” и на тези отношения, които възникват по повод на техническите обекти. Смята се, че те (техническите елементи) носят служебен, зависим характер по отношение на информационните такива.

3. Виртуално пространство и правно регулиране

Виртуалното пространство като специфичен обект на правно регулиране засега трудно намира отражение в действащото законодателство. Това е обусловено от редица причини, една от които е недостатъчното равнище на теоретичния анализ на информационните отношения, свързани с функционирането и използването на компютърната мрежа.

Създадена на междуведомствено ниво, за сравнително кратък период от време Интернет се превръща в международна телекомуникационна мрежа за общо ползване, предназначена за непосредствена обработка и обмен на данни от обкръжаващият свят, неговите процеси и явления.

Отличителните черти на Интернет като техническа система и особеностите на организацията на информационната среда показват, че системата и организационната структура на информационното пространство априори изключват правното регулиране на равнище национално и международно право, но предполагат прилагането на такива правила за функциониране, които са изгодни за собствениците на отделните мрежи.

Хипервръзките, високата скорост на комуникацията, отмяна на разстоянията, способността за пренасочване на информационни пакети са част от посочените особености на виртуалното пространство, които в качеството на базови и ключови параметри влияят на концепцията за правното регулиране на това пространство.

Архитектурата и йерархията на Интернет е децентрализирана и многомерна, затова самото виртуално пространство предполага определени специфики на юридическите рамки, които е необходимо да бъдат установени. Самата природа на комуникацията поощрява прилагането на саморегулирането. Това доказват и потребителите на Интернет, със своята мобилност и способността за избягване на контрола и юридическите санкции. Тези специфични характеристики на Мрежата правят актуални въпросите за въвеждането на модели на централизирано управление.

Въвеждането на юридически рамки, основани на колективното взаимодействие, предполагащи доброволно приемане и изпълнение на приложимите норми, санкционирани от националните законодателства е един вероятно възможен път за решаване на тези проблеми. Това може да стане с въвеждане на юридически процедури, вече известни на международното частно право, което не изключва възможността за изработване на нови механизми за решаване на възникващите интернет спорове и конфликти.

Според някои автори възприемането на децентрализирано решение би могло да бъде най-логичния и ефективен способ за регулиране на виртуалното пространство. Във връзка с това дори те говорят за “децентрализирано право”.¹⁰ Това от своя страна предполага изследване на целите и основанията за разработване на възможните модели на регулиране, приложими към мрежата, а така също и фундаменталните ценности и обществена воля, отразени в създаваните закони.

Проблемът включва различни аспекти. Правилото за поведение произтичащо от реалното пространство, установявано във виртуалното пространство, не винаги има за източник акт, контролиран от органите на държавна власт. Това правило може да се установи вътре в определена група субекти на интернет отношенията. Тогава как тази дейност ще бъде съотнесима с предписанията, установени с различни закони. Действително това позволява да се обоснове съществуването на децентрализирана система на управление, където фундаменталната цел на закона се състои в това, най-ефективно и пълно да се отчете индивидуалния избор на голяма част от субектите. Друг аспект на тази проблематика е се състои в това, че за голяма част от правните отношения в Мрежата е характерна висока степен на диспозитивност и саморегулация. Приоритетно значение в тази сфера имат законите на пазара и конкуренцията, свързани с динамиката на търсене и предлагане на различни стоки, услуги, работа и т. н. Съвместно с това съществуват други сфери и видове дейности, които са по-детайлно регулирани (отношенията в публичната сфера).

¹⁰ Johnson, D.R., Post D.G. Law and Borders – The Rise of Law in Ciberspace.

Взаимодействието на отношенията в информационното пространство включва елемент на съгласие. Това може да бъде потвърдено от две обстоятелства. На първо място правейки съзнателен избор в Интернет и ползвайки правото на изход от мрежата, ползвателите сами играят определяща роля във формиране на правила на поведение, които имат място в това пространство и се прилагат при тези условия.

В този смисъл децентрализацията на процесите в Интернет предпоставят решаването на проблемите, свързани с правното регулиране със специфичен способ, различен от класическия законодателен път, установявайки действени норми на поведение и съчетавайки регулацията посредством норми на правото със саморегулацията на субектите. Дейността в Мрежата трябва да се опира на гъвкава и логически свързана юридическа среда, която се установява на национално равнище, а в случай на необходимост от нормативни актове, изработени от международното общество.

Развитието на Интернет поражда правни проблеми, нивото на които е пропорционално със степента на неговото разпространение. Докато на първия етап правното регулиране се осъществява на ведомствено равнище, доколкото основни ползватели са служители на министерството на отбраната на САЩ, на втория и третия етап, при разширяването и придобиването на международен характер на Интернет възникват проблеми за правното регулиране на трансграничното предаване на данни, което остава актуално и до днес и изисква международно правно регулиране на въпросите за сътрудничеството между държавите по обезпечаване на ограниченията и забраните на предаване на определени видове информация.

С увеличаването на ползвателите, Интернет започва да играе ролята на социален фактор, което прави възможно включването на проблемите свързани с нейното използване в предмета на хуманитарните науки.

В такъв смисъл развитието на Интернет поставя пред правната наука необходимост от формиране на съответстващ правен механизъм, който да регулира обществените отношения, възникващи и реализиращи се в, и посредством Интернет.